

Stašo FORENBAHER
Pavle VRANJICAN

VAGANAČKA PEĆINA

Izvorno znanstveno djelo
Prethistorijska arheologija

Stašo Forenbaher
41000 Zagreb, YU, Đalskog 48

Oeuvre scientifique originale
Archéologie préhistorique
UDK 903.3(497.13)«634/637»

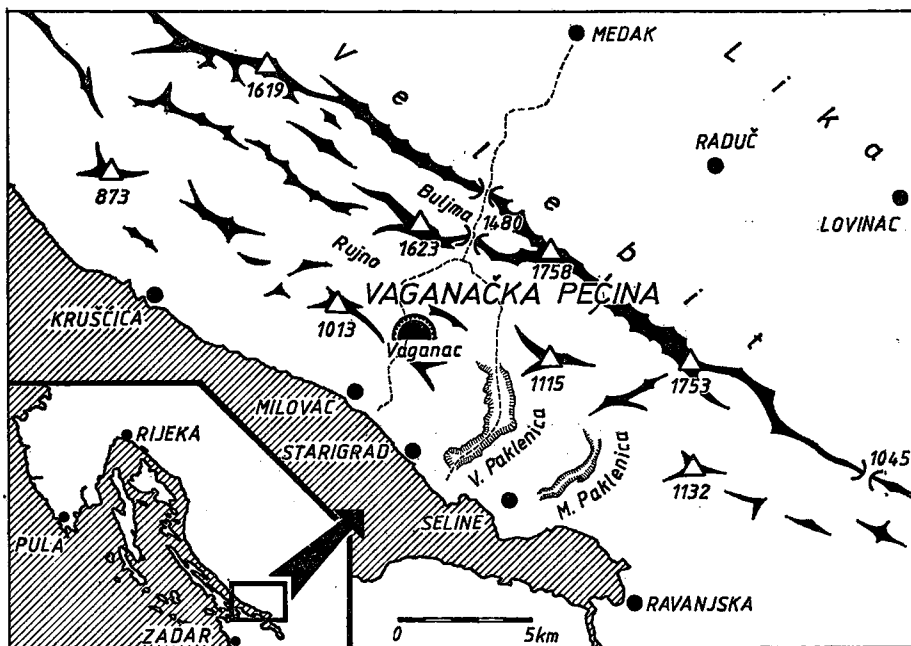
Pavle Vranjican
41000 Zagreb, YU, Nazorova 59

Sondažno iskopavanje Vaganačke pećine na primorskoj padini Velebita pokazalo je da se radi o stratificiranom lokalitetu sa kontinuitetom naseljavanja od mezolitika do željeznog doba. Mezolitički i neolitički materijal se uklapa u poznatu sliku tih razdoblja na Jadranu. Dobro je zastupljeno brončano doba, gdje je na stratificiranom materijalu moguće pratiti ukrštanje kulturnih utjecaja s područja jadranskog primorja i iz zaleđa, naročito Like.

Vaganačka pećina nalazi se na primorskoj padini Velebita, na nadmorskoj visini od oko 700 m, udaljena od morske obale oko 2 sata hoda po strmoj kamenitoj stazi, oko 5 km sjeverno od Starigrada-Paklenice (sl. 1)¹. Kraj u kojem se nalazi djeluje na prvi pogled sasvim nepodesno za ljudsko naseljavanje: strme krševite glavice i veći stjenoviti kukovi koje ljeti priži sunce, a zimi šiba bura. Bezvodni i gotovo potpuno erodirani teren s jedva nešto malo tla mjestimično je obrastao u žilavo grmlje i sitno drveće hrasta medunca i crnog graba. No između kamenitih grebena postoji mnoštvo malih udolina čije je ravno dno obraslo travom pogodnom za ispašu ovaca, a tlo mjestimično dovoljno bogato da omogući skromnu zemljoradnju. Primorska padina završava na visini od 900 metara izduženom zaravni Velikog Rujna nad kojom se do visine od preko 1700 m uzdiže greben Velebita, dijeleći Primorje od Like.

Možda je upravo ova kombinacija sakrivenog, izoliranog položaja i relativna blizina obale bila jedan od odlučujućih faktora koji je uvjetovao korištenje pećine kroz vrlo dugo razdoblje u prethistoriji. Drugi, ne manje važan faktor jest činjenica da se pećina nalazi u neposrednoj blizini prastarog puta koji povezuje Primorje s Likom preko Buljme, najpovoljnijeg prijevoja u 50 km dugačkom potezu južnog Velebita. Ovdje vrijedi spomenuti da se naš lo-

kalitet nalazi na jednom od mogućih putova između danilskih naselja sjeverne Dalmacije i pećine Golubnjače kod Kosinja, jedinog lokaliteta u Lici koji je dao nekoliko fragmenata danilske keramike.²

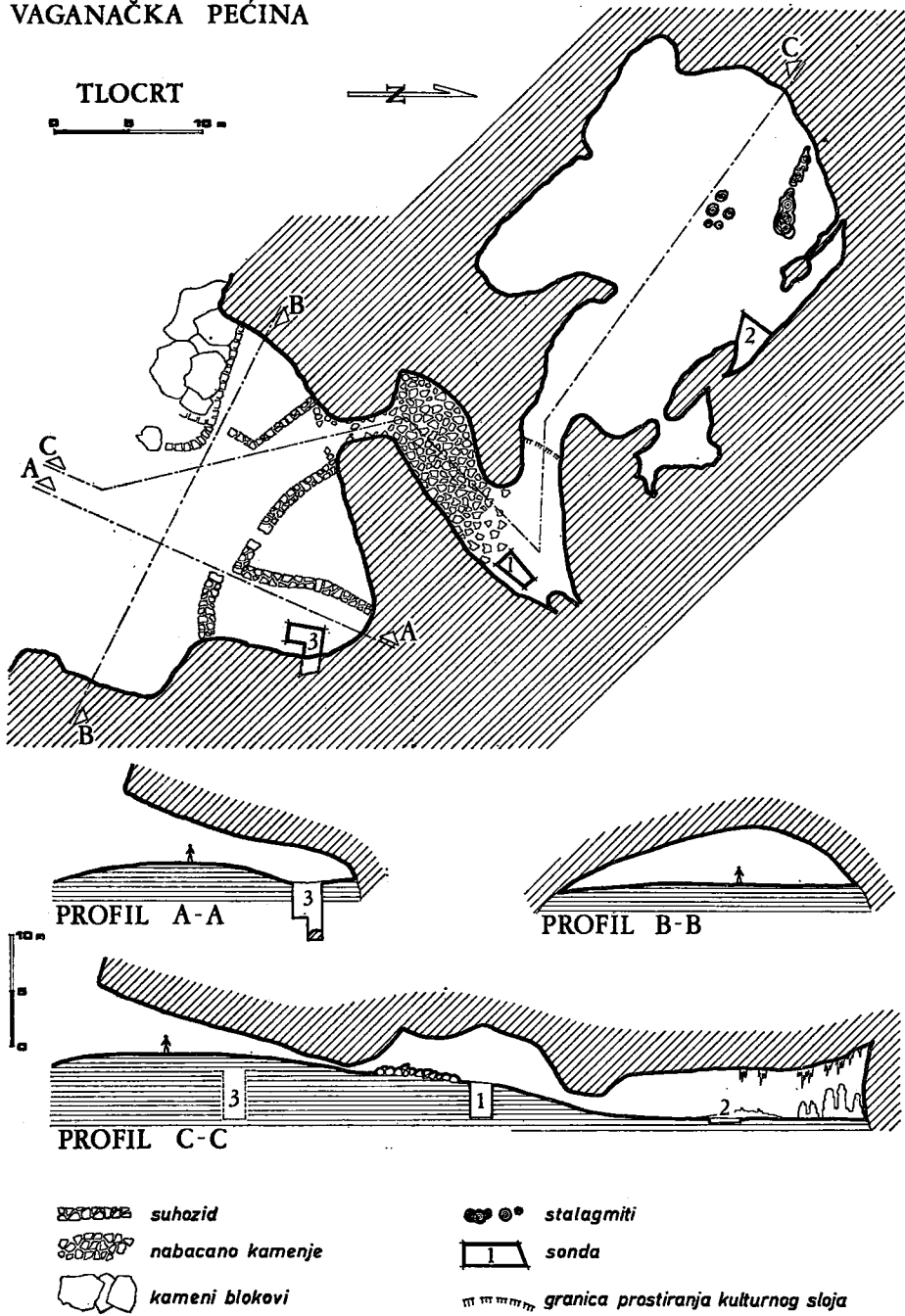

Sl. 1.

Područje koje razmatramo vrlo je bogato jamama i pećinama, a u još nekoliko obližnjih (Jatara, Dokozina, Turska peć) primijećena je na površini prethistorijska keramika, no u usporedbi s njima Vaganačka pećina posjeduje neke bitne prednosti. Nalazi se pedesetak metara iznad Velikog vaganca, koji sa oko 1 km² površine predstavlja najveću od malih skrivenih zaravni. Prostran otvor, visok 7 i širok gotovo 25 m, orijentiran je prema jugu s malim otklonom prema zapadu tako da ulazni dio pećine hvata najveću moguću količinu sunčevog svjetla i topline, a sasvim je zaštićen od bure. Položaj je takav da omogućava potpun pregled nad Vagancem i nad malim prijevojem preko kojega dolazi staza s obale.

Pećina se može podijeliti na tri dijela: ulazni prostor, srednji dio i krajnju dvoranu (sl. 2). Ulazni prostor, dimenzija 25 x 15 m, pretežno je suh i dobro osvijetljen dnevnim svjetlom te vrlo ugodan za boravak. Tlo je pokriveno kulturnim slojem, debelim oko 4 m. U novije vrijeme taj je dio pregrađen suhozidima i još danas povremeno služi kao tor za ovce.

VAGANAČKA PEĆINA

Sl. 2.

Do drugog dijela pećine dolazi se puzanjem kroz kratak, vrlo uzak kanalić. U vrijeme kada su se prvi posjetioci počeli zadržavati u pećini činio je cjelinu s ulaznim prostorom. No kako se u jednom dijelu strop pećine znatno spušta, postepenom akumulacijom materijala i podizanjem nivoa tla u pećini srednji se dio potpuno odvojio od ulaznog prostora. Debljina kulturnog sloja iznosi tu u prosjeku oko 3 m i smanjuje se prema kraju kanala. Površina je velikim dijelom pokrivena slojem krupnog lomljenog kamena koji nije otpao sa stropa već je donesen u pećinu i možda predstavlja ostatak neke konstrukcije neodređive namjene i datuma nastanka. Zrak je uvijek zasićen vlagom, a dnevno svjetlo gotovo i ne prodire kroz ulazni kanalić.

Krajnja dvorana pećine, dimenzija oko 15 x 20 m, znatno se razlikuje od prethodno opisanih dijelova. Zidovi i strop ukrašeni su brojnim sigama, a voda koja neprestano kaplje sa stalaktita održava stalnu razinu u nekoliko većih nakapnica koje su mogle snabdijevati manju grupu stanovnika. Tlo je pokriveno s 10—20 cm debelim slojem žitke pećinske ilovače, ne postoji kulturni sloj u pravom smislu riječi, a keramika se nalazi razbacana po čitavoj površini. U ovom dijelu vlada potpuni mrak. Pogodan oblik i položaj ulaznog prostora pećine pružao je njezinim stanovnicima povoljne uvjete za boravak. Unutrašnji dio, s ulazom koji je bilo lako prikriti, idealan je prostor za zbjeg, a čini se da je za tu svrhu poslužio krajem brončanog doba, što zaključujemo po brojnim fragmentima velikih posuda za zalihe koji su pronađeni u krajnjoj dvorani. Slična situacija poznata je iz pećinskih nalazišta Like.

Vaganačka pećina otkrivena je tokom jedne od akcija arheološkog re-kognosciranja velebitske primorske padine koje smo započeli 1981. godine.³ Nakon detaljnijeg pregleda lokaliteta i sakupljenog površinskog materijala, u travnju 1984. godine provedeno je sondažno ispitivanje.⁴ Iskopane su tri istražne sonde, po jedna u svakom dijelu pećine (sl. 2). Sonda 2 u krajnjoj dvorani, tloctrne površine 5 m², duboka je samo 0,10—0,40 m i nije dala nikakvu stratigrafiju; sonda 1 u srednjem dijelu pećine, tloctrne površine 4 m², duboka je 2,90 m i pokazuje stratigrafiju analognu onoj iz sonde 3, ali je od nje daleko siromašnija materijalom; sonda 3, tloctrne površine oko 3 m², iskopana je do dubine 4,40 m, iz nje potječe najveći dio materijala, a profil sadrži najviše informacija.

Iz slike 3. vidljivo je da se slojevi pružaju gotovo horizontalno i da su najvećim dijelom neporemećeni. Dno na dubini oko 4 m čine veliki kameni blokovi, teški više tona, koje nije bilo moguće izvaditi iz sonde. Oni leže u sloju sterilne plastične ilovače svijetlonarančaste boje. Najdublji dio sloja (4,00—2,90 m) sačinjava svijetlosmeđa zemlja s dosta sitnog kamenja, prošarana s nekoliko tankih proslojaka gara i pepela; pri dnu upadaju u oči tri kompaktna sloja puževa o kojima će biti riječi naknadno. Pojavljuju se kremeniti od-bici, životinjske kosti te ljušture školjaka.

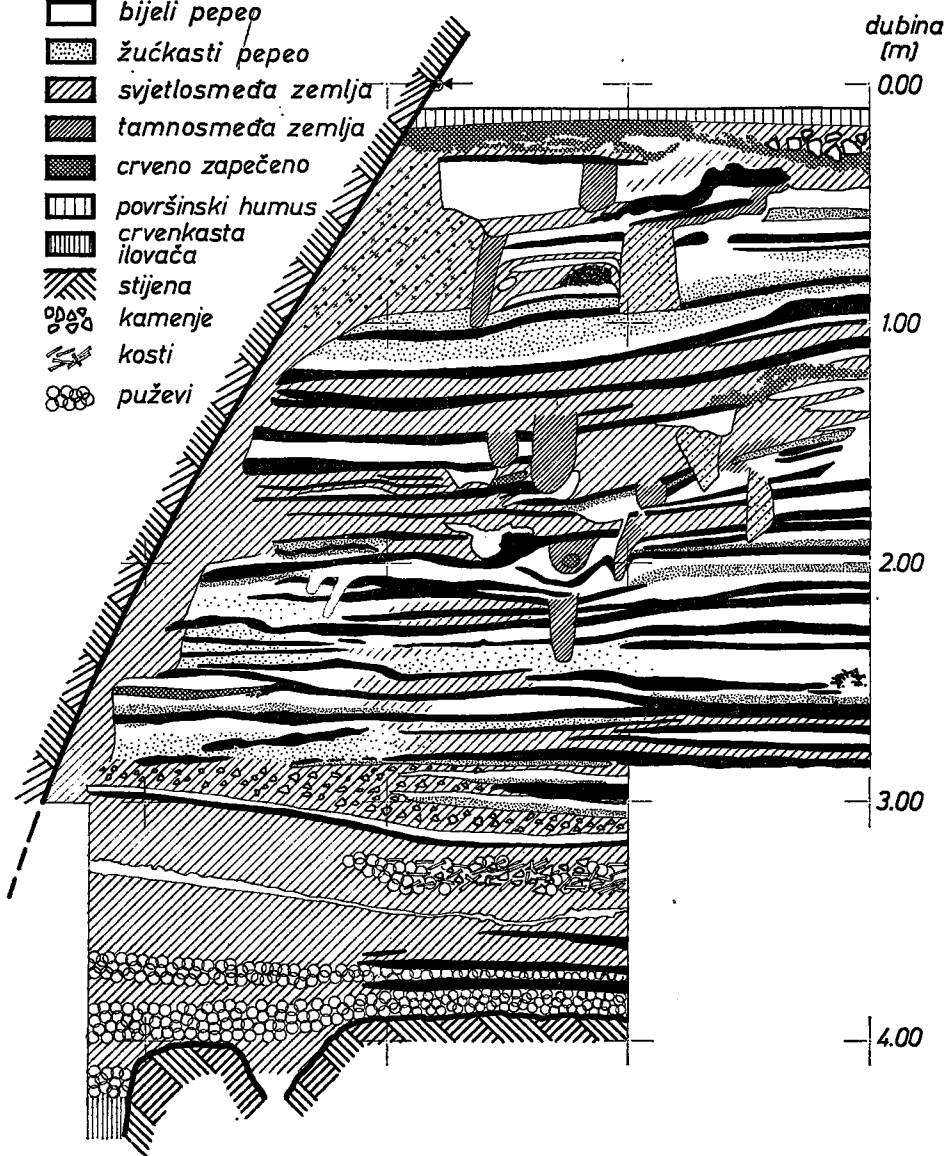
Preostali dio kulturnog sloja od dubine 2,93 m do površine sastoji se od ostataka sukcesivno paljenih vatri. Izmjenjuju se tanki proslojci gara i pepela različitih boja. Nisu nađeni ostaci nikakvih konstrukcija ognjišta, već izgle-

VAGANAČKA PEĆINA

SONDA 3 PROFIL

Legenda:

- gar
- bijeli pepeo
- žučkasti pepeo
- svjetlosmeđa zemlja
- tamnosmeđa zemlja
- crveno zapečeno
- površinski humus
- crvenkasta ilovača
- stijena
- kamenje
- kosti
- puževi

Sl. 3.

da da su vatre paljene na proizvoljnim mjestima po cijeloj površini pećine. Uski dugoljasti prodori vidljivi u profilu ostaci su rupa od kolaca od kojih su najvjerojatnije bile izrađene privremene šatoraste konstrukcije za vješanje posuda nad vatrom. Slična pojava primijećena je u Ravlića pećini⁵. Jedini dio sloja koji je znatnije poremećen nalazi se uz zid pećine na dubini 1,00—0,30 m u širini od 0,60 m (sl. 3). Materijal iz tog dijela sonde posebno je izdvojen.

O gospodarstvu stanovnika Vaganačke pećine moguće je dati neke osnovne naznake. Već sam kraj, koji je i danas bogat svim vrstama sitne i krupne divljači, nameće lov kao osnovnu granu privređivanja. O tome svjedoči i priličan broj kostiju životinja koje se pojavljuju kroz cijelu debljinu kulturnog sloja⁶. Većinom su cijepane ili zdrobljene u sitne fragmente, što je posljedica općepoznatog običaja vađenja koštane moždine. Nešto više podataka pružaju nalazi iz mezolitičkog sloja. Najviše je kostiju malih preživača (ovca, koza, i nešto manje srna), zatim slijede veliki preživači (govedo i jelen), dok su kosti svinje prilično rijetke. Slična, ali slabije dokumentirana situacija, nastavlja se vjerojatno kroz neolitik, gdje o lovu svjedoče i dva vrška kremenih strelica. Najmanje kostiju prikupljeno je iz brončanodobnog sloja, pa zbog toga nije moguće predočiti ni približan odnos između lova i uzgoja životinja. Ipak nam nekoliko nalaza upravo iz ovog sloja jasno ukazuje na činjenicu da je stočarstvo postalo jedan od oblika gospodarenja. Radi se o dvije manje čašice perforiranih stijenki s većim otvorom na »dnu«. One su dio garniture za preradu mlijeka, a stajale su, s obodom prema dolje, na horizontalnoj pregradi lonca u kojem se odvijala ferementacija mlijeka. Svrha im je bila da spriječe prskanje i omoguće vraćanje viška mlijeka u lonac⁷. Dijelove nešto drugačije garniture iste namjene našao je Čović u sloju B Velike gradine u Varvari.⁸ Oba tipa poznata su iz srednjobrončanodobne apeninske kulture.

Značajno mjesto u jelovniku stanovnika našeg lokaliteta zauzimala je hrana iz mora, unatoč njegovoj priličnoj udaljenosti od obale. Kroz cijeli kulturni sloj nalazimo ljušture ostriga i dagnji. Pri tome je interesantno da se ostrige pojavljuju gotovo isključivo u mezolitičkom sloju, dok su dagnje podjednako raspoređene po cijeloj dubini. Sliku raznolikosti nadopunjuje nekoliko ribljih kosti te jedna čahura morskog ježinca iz sonde 1.

Zanimljiva je pojava vrlo velikog broja puževa vinogradnjaka na dnu kulturnog sloja. Ovdje su ustanovljena tri proslojka debljine oko 10—15 cm koja se sastoje gotovo isključivo od cijelih ili zdrobljenih puževa, međusobno odvojena proslojcima zemlje ili gara podjednake debljine (sl. 3). Čini se da se ovaj sloj puževa proteže kroz cijeli dio pećine koji je pokriven kulturnim slojem jer je ista situacija ustanovljena i u sondi 1. Slična pojava primijećena je u mnogim pećinskim nalazištima istočne obale Jadrana, ali joj do sada nije posvećena naročita pažnja. Ako pretpostavimo da su puževi sakupljeni i donošeni u pećinu kao hrana, onda je, sudeći po ogromnoj količini, ovaj oblik sakupljanja morao predstavljati jednu od najvažnijih grana privređivanja. Nije međutim jasno zašto se u tom slučaju puževi ne pojavljuju podjednako učestalo kroz cijeli mezolitički sloj. Zato treba pomišljati i na mo-

gućnost da su kompaktni slojevi puževa nastali zbog nekog biološko-ekološko-klimatskog razloga koji nam je za sada nepoznat.

Najslabije je dokumentirana zemljoradnja, no ta činjenica nimalo ne za-čuđuje jer kraj u kojem je smješten lokalitet i ne dopušta neku intenzivniju obradu zemlje. Možemo samo konstatirati da je mala Vaganačka zaravan nekada kao i danas mogla poslužiti za skromni uzgoj kulturnog bilja.

Boravak ljudi u Vaganačkoj pećini može se pratiti kroz vrlo dug vre-menski period, koji seže od mezolitika do starijeg željeznog doba. Izuzetno je važna činjenica da su pri tom zastupljene sve glavne faze kulturnog razvoja te da nigdje nije uočen nikakav sterilni sloj ili značajniji hijatus u arheološkom materijalu koji bi označavao duži prekid života. Na temelju raspolo-živog materijala pokušat ćemo prikazati kulturni razvoj lokaliteta kroz 8 kronoloških faza. Pri tom treba naglasiti da s obzirom na vrlo male istražene površine (7 m² ili 2% od dijela pećine koji je pokriven kulturnim slojem) tu podjelu moramo smatrati samo privremenom, u ovom trenutku adekvatnom utoliko što omogućava općenit uvid u situaciju i olakšava baratanje pojedini-m grupama materijala. Za donošenje određenijih zaključaka neophodno bi bilo izvršiti cjelovitije istraživanje samog nalazišta.

Kulturni razvoj moguće je u potpunosti pratiti u sondi 3, u kojoj je sloj najdeblji i najbogatiji nalazima, a te podatke nadopunjuju pojedini de-talji iz sonda 1 i 2 te materijal sakupljen s površine unutrašnjeg dijela pe-ćine:

- 1. faza = mezolitik (sonda 3 : 4,00—2,93 m)
- 2. faza = stariji neolitik (sonda 1 : dubina 2,45; sonda 3 : 2,93—2,72 m)
- 3. faza = srednji neolitik (sonda 3 : 2,72—2,17 m)
- 4. faza = kasni neolitik (sonda 3 : 2,17—1,75 m)
- 5. faza = eneolitik (sonda 3 : 1,75—1,47 m)
- 6. faza = rano i dio srednjeg brončanog doba (sonda 3 : 1,47—0,61 m)
- 7. faza = kraj srednjeg i stariji dio kasnog brončanog doba (sonda 3 : 0,61—0,28 m)
- 8. faza = završetak kasnog brončanog doba i starije faze željeznog doba (sonda 3 : 0,28 m do površine; sonda 2; materijal s površine)

1. faza: sonda 3, dubina 4,00—2,93 m. Karakteristična je potpuna odsut-nost keramike. O ljudskoj aktivnosti svjedoči manji broj kremenih odbitaka (40 komada), od kojih je većina sasvim nepravilnog oblika i bez tragova retuša, pretežno malih dimenzija (1—2 cm), iako ima i većih (do 6 cm). Ovdje se vjerojatno ne radi o kamenom oruđu u pravom smislu riječi, nego o otpadu koji nastaje prilikom njegove izrade. Tu pretpostavku podupire i nekoliko većih oblutaka, koji su očito doneseni u pećinu, možda kao sirovina za izradu oruđa. Moguće je ipak bilo izdvojiti dva visoko retuširana okruglasta struga-la (T. 1/1,2) i fragmente nožića s tragovima upotrebnog retuša (T.1/3,4). Na-đeno je i jedno dosta nepravilno koštano šilo (T.1/5).

Taj materijal, iako skroman, pokazuje osnovne karakteristike mezolitika na području istočnog Jadrana s dobrim analogijama u IV. stratumu Crvene

razdoblje eneolitika na istočnoj obali Jadrana još uvijek predstavlja otvoren problem²⁸.

6. faza: sonda 3, dubina 1,47—0,61 m. Taj relativno debeli sloj dao je prilično malu količinu sitnih fragmenata keramike. Zbog toga nije bilo moguće cjelovitije rekonstruirati ni jedan od oblika posuda. Može se ipak ustanoviti da preovladavaju trbušasti lončići s niskim cilindričnim vratom koji može biti prema gore lagano ljevkastu proširen (T. 3/11), te zdjele čiji se oblik ne može točnije odrediti (T. 3/13—16). Zanimljiv je vrčić (T. 3/10) koji potječe iz gornjeg dijela sloja. Oblik mu je rekonstruiran iz nekoliko sitnih fragmenata pa ga treba prihvatiti s određenom rezervom. Blago bikonični trbuh odvojen je od ramena plitkim horizontalnim žljebićem, vrat je lagano proširen prema gore, a trakasta ručka spaja obod s gornjim dijelom trbuha. Takav oblik asocira na neke ranobrončanodobne pojave koje gravitiraju sjeverozapadnoj periferiji Karpatske kotline²⁹. Vrčić sličnog oblika, ali s drugačijom ručkom poznat je s područja Krasa³⁰ i vremenski je smješten općenito u brončano doba. Vertikalne trakaste ručke koje polaze od oboda posude pojavljuju se kroz cijeli taj sloj (T. 6/2,3) i predstavljaju novost u odnosu na prethodne faze. Isto to vrijedi i za male jezičaste drške koje često na vrhu imaju jamičasto udubljenje, a mogu stajati samostalno (T. 6/14,15) ili izrastaju iz plastičnog rebra za pojačanje (T. 6/13). Ravno dno posuda, sudeći po većem broju takvih fragmenata, postaje uobičajena pojava (T. 3/17,18). Mala horizontalna ušica (T. 6/9) potječe iz donjeg dijela sloja, dok se horizontalne ručke (T. 6/10) i glatka horizontalna rebra za pojačanje (T. 6/12,13) pojavljuju tek pri njegovu vrhu.

Ukrašavanje keramike nije često, ali je prilično raznoliko. Javlja se grubo urezivanje (T. 3/11; 6/7), žigosanje (T. 6/1,4,5), plastične trake s otiscima prsta (T. 6/6), otisci prsta po obodu (T. 6/11). Ukrašenje poprečno narezanim plastičnim trakama (T. 6/8) asocira na sličan ukras koji je čest na keramici ranobrončanodobnih kultura sjevernog dijela Karpatske kotline³¹. Iz tog sloja najvjerojatnije potječe i ulomak litzen-keramike, koji je na žalost ostao bez točnog stratigrafskog podatka (T. 5/6).

Naročitu pažnju zaslužuje keramika ukrašena žigosanjem pomoću kotačića (T. 5/1—5). Radi se o fragmentima fine fature, žučkaste, crvenkaste ili crne boje, od kojih neki imaju dobro uglačanu površinu, a pripadaju posudama kuglastog oblika tankih stijenki. Nalazili su se pretežno u najdubljem dijelu sloja, osim fragmenta (T. 5/1) koji je pronađen u poremećenom dijelu sonde zajedno s kasnobrončanodobnim materijalom. Ukrašenje je izvedeno žigosanjem pomoću alternativno nazubljenog kotačića, katkada vrlo precizno (T. 5/5). Za oblik posuda, koncepciju i tehniku ukrašavanja, kao i kvalitetu izrade, nalazimo direktnu analogiju u keramici ljubljanske kulture iz Iga³². Radi se nesumnjivo o materijalu koji pripada alpskom tipu ljubljanske kulture, a ne jadranskom tipu, kao što bi se možda moglo očekivati s obzirom na geografsku poziciju našeg lokaliteta³³.

Ljubljansku kulturu datirao je Dimitrijević³⁴ u početak ranog brončanog doba (Rein. A1 i početak A2). U isti vremenski horizont pada pojava vertikalnih trakastih ručki analognih našima (T. 6/2,3) na Velikoj gradini u Varvari:

prve se pojavljuju već u sloju A1 (kasni eneolitik), a naročito su česte u sloju A2 i A3 (Rein, A1 i A2)³⁵. Time smo odredili kronološku poziciju početka 3. faze u vrijeme prijelaza iz eneolitika u rano brončano doba. Donju granicu datacije ove faze možemo za sada samo pretpostaviti. Prilično siromaštvo arheološkog materijala ukazuje na slabiji intenzitet života. U takvim uvjetima gotovo 90 cm kulturnog sloja nije moglo nastati u kratkom vremenskom razdoblju. Stoga smo mišljenja da 6. faza pokriva rano brončano i dio srednjeg brončanog doba. Keramički materijal je oskudan i za sada ne dopušta detaljnije raščlanjivanje unutar ovog dugog vremenskog razdoblja, iako se između keramike gornjeg i keramike donjeg dijela sloja mogu naslutiti neke razlike. Pojedini oblici i ukrasi ukazuju na moguće veze s područjem Karpatske kotline, a to je pojava koja je na području sjevernog jadranskog primorja već više puta zapažena³⁶.

7. faza: sonda 3, dubina 0,61 — 0,28 m. Karakterizira je masovna pojava koljenastih ručki s horizontalom pločicom. Posuđe je sačuvano u većim fragmentima, što omogućuje djelomičnu rekonstrukciju pojedinih oblika. Najčešći oblik je cilindrični ili jajasti lončić. Obod mu je obično jedva primjetno izvučen ili plastično zadebljan s vanjske strane. Ručka se nalazi neposredno ispod oboda (T. 7/2; T. 8/6,7) a kod onih trbušastijih na trbuhu (T. 7/1). Uz to se pojavljuje veći trbušasti lonac s niskim cilindričnim vratom i malim vertikalnim ručkicama uz obod (T. 8/2), te široki, grubo izrađeni trbušasti lonac s horizontalnim plastičnim rebrom za pojačanje i jezičastim drškama (T. 8/1). Zanimljiv je oblik dubokih ili plićih zdjela koje se javljaju u nekoliko varijanti u gornjem dijelu sloja. Konični donji dio zdjele prelazi koljenastim lomom u razgrnuti obod; ispod oboda nalaze se dosta istaknute jezičaste drške (T. 8/4,5). Jedan bolje sačuvani primjerak imao ih je 4, simetrično raspoređene. Profilacija može biti i blaža, a drškica raščlanjena u dva roščića (T. 8/3). Iz gornjeg dijela sloja potječe također vrč (T. 7/3) cilindričnog vrata koji je od blago bikoničnog trbuha odijeljen plitkim horizontalnim žljebićem. Ručka spaja obod s trbuhom. Sličnog oblika bio je vjerojatno i vrč (T. 7/5). Uz to se još pojavljuje nekoliko oblika manjih zdjelica (T. 8/11) i čašica (T. 8/9, 10). Dna posuda su jednostavna, zaravnjena (T. 8/8), ponekad lagano plastično naglašena (T. 7/9). Grubo izrađene konične čašice perforiranih stijenki (T. 7/11) dio su garniture za preradu mlijeka kakve su poznate iz apeninske kulture³⁷, a mogu se naći i s istočne strane Jadrana³⁸.

Ukrašavanje posuđa je vrlo skromno i svodi se na pokoji bradavicu (T. 7/8) ili plastično rebro (T. 7/7). Na grubim posudama dolaze plastična rebra ukrašena otiscima prstiju (T. 8/1) a obodi su ponekad ukrašeni zarezima (T. 7/6; 8/11).

Već je spomenuto da je za ovu fazu karakteristična pojava velikog broja koljenastih ručki s horizontalnom pločicom. Na maloj površini sonde 3 sakupljeno ih je 12 komada, što cijelih, što fragmentarnih, i to pretežno u donjem dijelu sloja. Tipološki ih je definirao Lonza³⁹. Ručka se sastoji od dva dijela: gornjeg proširenog koji je polukružan ili trokutast i može stajati horizontalno ili zakošeno u odnosu na stijenku posude, i donjeg dijela — tra-

ke ili tijela ručke, koje je pri korijenu šire i plosnato a prema gore se sužava i dobiva na debljini. Ručka se može nalaziti na samom obodu ili neposredno ispod njega, ili na trbuhu posude. U našem slučaju gornja pločica uvijek je u horizontalnom položaju u odnosu na stijenku posude, tj. nije pronađen niti jedan primjerak kod kojeg bi pločica stajala koso (T. 7/1—3; 8/6,7).

Koljenaste ručke s horizontalnom pločicom predstavljaju jedan od najkarakterističnijih elemenata keramike istarskih kašteljera⁴⁹, a tipične su i za liburnski dio sjevernog Jadrana (Kvarner, zadarsko otočje, sjeverna Dalmacija),⁴¹ pojavljuju se u kasnoj cetinskoj kulturi⁴², a srodni oblici nalaze se na gradinama zapadne Hercegovine⁴³. Traju kroz vrlo dugi vremenski period. U Istri se pojavljuju vjerojatno već na prijelazu ranog u srednje brončano doba, u fazi Istra II ili Rein. A2-B1 po srednjoevropskoj kronologiji⁴⁴; više-manje istovremena bila bi njihova pojava u III. fazi cetinske kulture⁴⁵. Čović ih smatra karakterističnim za srednje brončano doba, tj. fazu Istra III ili Rein. B2—C⁴⁶. Lonza⁴⁷ prati njihov razvoj od pojave kašteljera u ranom brončanom dobu do u željezno doba i smatra ih karakterističnim za brončano doba. U Orehovoju Pejci (Grotta dei Ciclami) prethode materijalu kulture žarnih polja i mijašaju se s njim⁴⁸, u Pećini na Leskovcu (Grotta Azzura) dolaze s klasičnom kašteljerskom keramikom⁴⁹, u Trogrloj pećini datirane su u srednje i kasno brončano doba⁵⁰. Nalaze iz liburnskog naselja u Ninu datirao je Batović na temelju metalnih nalaza s liburnske nekropole na položaju Ždrijelac u željezno doba (9—3. st.)⁵¹, no ovdje treba računati na to da je naselje moglo nastati i ranije te bi u tom slučaju jedan dio predočenog keramičkog materijala pripadao završetku brončanog doba. Isti zaključak vrijedi i za površinske nalaze sakupljene na gradinama zadarskog otočja.⁵²

Ostalih oblika ručki ima znatno manje u odnosu na prethodni tip: pojavljuju se horizontalne ručke okruglog presjeka (T. 7/10), male vertikalne ručkice (T. 8/2), i jedna trakasta ručka stegnuta po sredini, s krajevima koji se šire prema posudi (T. 7/4). Ona bi prema Lonzi⁵³ predstavljala prototip od kojeg su se na istarsko-kvarnerskom području razvile koljnaste ručke s horizontalnom pločicom; slične ručke (»X-ručke«) pojavljuju se u cetinskoj kulturi⁵⁴, a u našem slučaju možemo je smatrati rudimentarnim oblikom iz prethodnog razdoblja.

Unutar sloja koji odgovara ovoj fazi pronađeno je i nekoliko fragmenata koji oblikom i ukrasom odudaraju od ostalog materijala: to je fragment zdjelice s kaneliranim ukrasom po trbuhu i ručkom koja nadvisuje obod (T. 7/12) i fragment fasetiranog oboda zdjele (T. 7/13). Zdjelica je nađena u dijelu sonde prema zidu pećine koji je bio premećen, o čemu svjedoči činjenica da se nalazila zajedno s fragmentom koji pripada ljubljanskoj kulturi. Mišljenja smo da su ovi fragmenti, karakteristični za kulturu žarnih polja, naknadno dospjeli u razmatrani sloj te stoga nisu relevantni za njegovo datiranje, već mogu eventualno odrediti donju granicu datacije, iako je kontakt ove faze i kulture žarnih polja ne samo moguć nego i vjerojatan. To uostalom pokazuje situacija u Orehovoju Pejci, gdje se u 1. sloju materijal analogan ovdje razmatranom miješa s (rijetkim!) materijalom kulture žarnih polja.⁵⁵

Gledan u cjelini, materijal 7. faze nalazi svoje najbolje analogije na području Istre⁵⁶, a zatim i Kvarnera, zadarskog otočja i sjeverne Dalmacije, području koje je u odnosu na Istru slabije istraženo. Utjecaji kulture žarnih polja su slabi ili ih nema. Njegov kronološki položaj ne može se precizno odrediti. On je s jedne strane ograničen materijalom iz prethodne faze koju smo datirali u rano brončano i dio srednjeg brončanog doba, a s druge materijalom iz slijedeće faze koju datiramo u završetak brončanog i starije željezno doba (v. u nastavku!). Prema tome, razmatrani materijal može pripadati završetku srednjeg i starijem dijelu kasnog brončanog doba u smislu srednjoevropske kronologije, a prethodi završnoj fazi brončanog doba kako ju je na području Liburna definirao Batović.⁵⁷ Takav zaključak podržava slično datiranje srodnog materijala iz stratificiranih pećinskih nalazišta Krasa.⁵⁸

8. faza najbolje je dokumentirana materijalom iz sonde 2 i površinskim nalazima iz unutrašnjeg dijela pećine, te materijalom iz površinskog sloja sonde 3. Sonda 2 nalazi se u krajnjoj dvorani pećine, na mjestu gdje je sediment debeo samo 0,10—0,40 m (sl. 2). Zbog njezine male dubine, zbog činjenice da u njoj nije zapažena nikakva stratifikacija kao i zbog tipološke sličnosti materijala iz sonde 2 i onog sakupljenog s površine unutrašnjeg dijela pećine, obje ove grupe nalaza bit će obrađene zajedno. Radi se o materijalu koji je prilično karakterističan i kakav se ne nalazi ni u jednom od slojeva sonde 3, iako pokazuje izvjesne sličnosti s površinskim slojem te sonde.

Od oblika posuda koje su se mogle djelomično rekonstruirati prisutni su veliki trbušasti lonci cilindričnog ili koničnog vrata s izvijenim obodom; odvajanje vrata od ramena često je sedlasto naglašeno, a obodi su stepenasto fasetirani s unutrašnje strane (T. 10/2; 11/6,7). Zdjele su plitke, široko razgrnutog oboda, koji je također često fasetiran (T. 11/3,4). Naročito je zanimljiva zdjela (T. 11/4) na kojoj je fasetirani ukras oboda kombiniran s grupama poprečnih kanelira. Bliske analogije nalazimo u Lici⁵⁹ i Bosanskoj Krajini⁶⁰, gdje su datirane u kasno brončano doba. Konceptija ukrasa podsjeća na onaj s brončanih falera iz ostava II. faze kulture žarnih polja.⁶¹ Pojavljuju se i dublje zdjele (T. 11/2), široki trbušasti lonci (T. 11/1,5) te jedan lonac izduženog oblika ukrašen plastičnim bradavicama (T. 11/8).⁶² Posude imaju ravno dno.

Na finije rađenoj keramici karakterističan je ukras kaneliranjem po truhu (T. 9/3,9) a na grubom posuđu ukras plastičnim trakama s otiscima prsta (T. 10/4; 11/5). Uz to se još pojavljuje ukras plastičnim bradavicama koje se obično nalaze na prijelazu vrata u rame (T. 11/8). Jedan fragment ukrašen je urezanim motivom jelove grančice (T. 9/4). Fragment (T. 10/6) ukrašen je paralelnim žljebićima i nizom okruglih jamica koje su izvedene nekim tupim instrumentom. Takav se ukras pojavljuje na keramici od Dolenjske (Novo Mesto) preko Podravine (Brinjeva Gora, Martijanec) do Slavonije (Kaptol) i Istre (nekropola gradine iznad Limskog kanala) i datira se prilično različito, od Ha A⁶³ do Ha C vremena⁶⁴. Zaravnjena proširena gornja strana oboda također može nositi ukras — jednostavni niz zareza (T. 10/8) ili složeniju geomet-

rijsku kompoziciju izvedenu dubokim urezivanjem kojim se postiže gotovo plastični efekt (T. 10/7).

Uz uobičajene vertikalne i horizontalne ručke trakastog ili ovalnog presjeka pojavljuju se često na velikim loncima masivne horizontalne ručke čije je tijelo u presjeku s vanjske strane udubljeno, a krajevi produženi i pritisnuti uz stijenku posude u obliku okruglastih udubljenja (T. 10/3,8). Gotovo identične ručke poznate su s gradina zadarskog otočja gdje su datirane u željezno doba⁶⁵ Ručka trokutasto fasetiranog presjeka, koja nadvisuje obod a u gornjem dijelu je rogoliko izdužena (T. 9/9), ima najbliže analogije u Lici⁶⁶ gdje je datirana u kasno brončano doba. Pojavljuju se i jezičaste (T. 10/1) i potkovičaste drške (T. 10/5), analogne onima iz Like⁶⁷ i sjeverne Dalmacije⁶⁸, a datiraju se od kraja srednjeg brončanog doba do željeznog doba.

Ulomci keramike s izvijenim, iznutra stepenasto fasetiranim obodom, i ulomci malih zdjela s ručkama koje nadvisuju obod, karakteristični su za stariju fazu kulture žarnih polja i mogu se pratiti od Transdanubije preko međurječja Save i Drave, Like i sjeverne Bosne sve do Jadranske obale.⁶⁹ Prema Batoviću val utjecaja iz panonskog prostora zahvaća istočnu obalu Jadrana na završetku brončanog doba (11. i 10. st. ili Ha A2-B1 prema srednjoevropskoj kronologiji) i okarakteriziran je, između ostalog, povećanim naseljavanjem jama i pećina te keramikom koja se razvija pod utjecajem kulture žarnih polja, naročito na sjevernom Jadranu.⁷⁰ Smatramo da tome vremenu pripada najstariji dio ovdje razmatranog materijala. Za razliku od nalaza prethodne faze, najbliže analogije nalaze mu se s druge strane Velebita — u Lici⁷¹, gdje je datiran u Ha B stupanj, a zatim i na širem području rasprostiranja kulture žarnih polja. Dio materijala, kao npr. trbušasti lonci s koničnim vratom i izvijenim bodom, plitke zdjelice ukrašene kaneliranjem po trbuhu, horizontalne ručke s produženim i uz posudu pritisnutim krajevima te grubo posuđe ukrašeno plastičnim trakama s otiscima prstiju, traju u više manje nepromijenjenom obliku i dalje, tokom starijih faza željeznog doba Liburnije te predstavljaju najmlađi materijal za sada pronađen u Vaganačkoj pećini.

Po svoj prilici, 8. fazi pripadat će i materijal iz površinskog sloja sonde 3. (0,28—0,10 m). Odavde potječu fragmenti trbušastih lonaca ravnog dna grublje izrade (T. 8/12), jedna zdjelica finije fature srodna po obliku zdjelama iz prethodne faze (T. 8/14) te poklopci (T. 9/1) slični onom iz liburnskog naselja u Ninu.⁷² Za plitku zdjelicu crne, fino polirane površine s ručkom koja nadvisuje obod, po trbuhu ukrašenu blagim kaneliranjem (T. 9/2) nalazimo analogije u keramici starijeg željeznog doba Slovenije.⁷³

Kako među materijalom prethodne 7. faze ne nalazimo keramiku s očitim utjecajem kulture žarnih polja (izuzev tri fragmenta koja su, kao što je već spomenuto, pronađena u poremećenom dijelu sonde), ta faza ne bi trebala biti mlađa od 11. st. (Ha A2). Na taj način odredili smo donju granicu za datiranje 7. faze.

Vaganačka pećina predstavlja još jedan statificirani prethistorijski lokalitet kakvih je u jadranskoj zoni poznat već priličan broj. Njegova vrijednost

prvenstveno je u tome što je na do sada vrlo slabo istraženom području Podvelebitskog primorja pokazao kontinuitet kultura od mezolitika gotovo do početka historijskog razdoblja. Mezolitički i neolitički materijal pokazuje sliku koju smo ovdje mogli očekivati: slijed poznatih kulturnih manifestacija u nešto siromašnjoj varijanti u odnosu na nalazišta sjeverne Dalmacije. Značajno je što je razdoblje brončanog doba, koje je na sjevernom Jadranu općenito slabo poznato, zastupljeno slojem debljine gotovo 1,50 m. Veće iskopavanje moglo bi pridonijeti njegovom jasnijem sagledavanju. Također je značajno da zbog geografskog smještaja nalazišta u pojedinim fazama dolazi do ukrštavanja kulturnih utjecaja s prostora jadranskog primorja i iz zaleđa, naročito Like, što je moguće pratiti na stratificiranom materijalu.

BILJEŠKE:

1. Koordinate: x = 5535,30; y = 4910,70. NOVIGRAD 1, karta GI JNA 1: 50000
2. R. Drechsler-Bižić, Zaštitna iskopavanja pećine Golubnjače kod Kositnja, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu (=VAMZ)* 4, Zagreb 1970., T. 3/1,2
3. Na pećinu mi je skrenuo pažnju prijatelj-planinar Branko Puzak
4. Materijalna sredstva za istraživanje osigurali su Arheološki zavod Filozofskog fakulteta i Arheološki institut u Zagrebu. Radom u istražnim sondama rukovodio je mr. Aleksandar Durman, a radnu snagu sačinjavali su studenti arheologije iz Zagreba Slobodan Olič, Velimir Posavčević, te brojni prijatelji — speleolozi. Bez njihovog entuzijazma istraživanje ne bi bilo moguće provesti, pa im se na ovom mjestu još jednom svima srdačno zahvaljujemo na pomoći, kao i dr. Nives Majnarić-Pandžić koja nam je pomogla prilikom pisanja ovog članka.
5. B. Marijanović, Ravlića pećina, *Glasnik Zemaljskog muzeja (=GZM)* 35/36, Sarajevo 1981., s. 10—11.
6. Analizu kosti izvršio je Mario Jurišić iz Arheološkog instituta u Zagrebu, kojemu se ovdje još jednom srdačno zahvaljujemo.
7. E. Bernardini, *L'Italia preistorica*, Roma 1983., s. 374, sl. B.
8. B. Čović, Velika gradina u Varvari, I dio, *GZM* 32, Sarajevo 1978., s. 76
9. A. Benac, Crvena stijena 1955., *GZM* 12, Sarajevo 1957., T. 9—11; A. Benac, Crvena stijena 1956., *GZM* 13, Sarajevo 1958., T. 10—21.
10. D. Srejšević, The Odmu't Cave — a New Facet of the Mesolithic Culture of the Balcan Peninsula, *Archaeologia Iugoslavica (=AI)* 15, Beograd 1974., T. 1,2
11. A. Benac, Crvena Stijena 1956., *GZM* 13, Sarajevo 1958., T. 16/2
12. Š. Batović, Jadranska zona, Praistorija jugoslavenskih zemalja (=PZJ) 2, Sarajevo 1979., T. 78.
13. Ibidem, T. 80/1,7; 78/7; sl. 24/5.
14. J. Korošec, Neolitska naseobina u Danilu Bitinju, Zagreb 1958., T. 80/2; 81/3.
15. Š. Batović, o. c. iz bilj. 12, s. 509.
16. Ibidem, sl. 25.
17. J. Korošec, o. c. iz bilj. 14., T. 85.
18. Š. Batović, Neolitsko naselje u Smilčiću, *Diadora* 1, Zadar 1960., sl. 2.
19. F. Leben, Stratigrafija in časovna uvrstitev jamskih najdb na Tržaškem Krasu, *Arheološki vestnik (=AV)* 18, Ljubljana 1967., Pejca v Lašci, T. 20/4—12
20. A. Benac, Crvena stijena 1955., *GZM* 12, Sarajevo 1957.
21. J. Korošec, o. c. iz bilj. 14., npr. T. 46/3; 47/1.
22. Š. Batović, o. c. iz bilj. 12., s. 536.
23. Ibidem, s. 594—596.
24. Š. Batović, Odnos Danilske i Hvarske kulturne skupine, *Diadora* 5, Zadar 1970., T. 1/1; 6/2.
25. N. Petrić, Introduzione alla preistoria dell'Istria, Centro di ricerche storiche — Rovigno, *Atti* 9, Rovinj 1979., T. 15/1; 14/3.
26. N. Petrić, Prehistorijske kulture Pelješca, *Pelješki zbornik* 1, Zagreb 1976., s. 305, tabela na s. 307.
27. S. Dimitrijević, Zur Frage der kannelirter Keramik in der Hvar-Kultur, *Adriatica praehistorica et antiqua*, Zagreb 1970., T. 1/5; B. Marijanović, o. c. iz bilj. 5, T. 32/4; 28/9.

28. S. Dimitrijević, Problem eneolita na istočnoj jadranskoj obali, *PJZ* 3, Sarajevo 1979.; B. Marijanović, o. c. iz bilj. 5., s. 49—52; A. Benac, problem retardacije na prijelazu iz neolitskog doba u doba metala u sjeverozapadnom Balkanu, *Diadora* 9, Zadar 1980.
29. R. Pittioni, *Urgeschichte des österreichischen Raumes*, Wien 1954., naročito grupa Wieselburg, sl. 218—223.
30. F. Leben, o. c. iz bilj. 19., Zirka pećina — Grotta presso Aurisina, T. 3/10.
31. N. Kalicz, Frühbronzezeit in Nordostungarn, Budapest 1968., naročito u Hatvan-kulturi, *Tiszalucz-Dankadomb*, T. 41/4; 45/19; 48/18,19; 49/3,15.
32. J. i P. Korošec, Najdbe s kolišćarskih naselbin pri Igu na Ljubljanskem barju, *Arheološki katalogi Slovenije* 3, Ljubljana 1969., T. 36/2; 49/4; 115/1.
33. S. Dimitrijević, *Die Ljubljana-Kultur*, AI 8, Beograd 1967.
34. S. Dimitrijević, Vučedolska kultura i vučedolski kulturni kompleks, *PJZ* 3, Sarajevo 1979., s. 318.
35. B. Čović, o. c. iz bilj. 8., T. 1/1; 12/3; 17/1; 19/14; 20/10; 22/3; 25/1.
36. S. Dimitrijević, Die frühe Vinkovci-Kultur und ihre Beziehungen zum večedoler Substrat, *Opuscula Archeologica* 7, Zagreb 1982., s. 19,20; B. Čović, Regionalne grupe ranog bronzanog doba, *PJZ* 4, Sarajevo 1983., s. 131, 132.
37. E. Bernardini, o. c. iz bilj. 7., s. 375.
38. Š. Batović, Pretpovijesni ostaci na zadarskom otočju, *Diadora* 6, Zadar 1973., Kruna na Božavi, T. 72/7; 78/7; F. Leben, o. c. iz bilj. 19., Pećina na Leskovcu, T. 14/25.
39. B. Lonza, *La ceramica del castelliere degli Elleri, Trieste* 1981., s. 45—51.
40. C. Marchesetti, *I castellieri preistorici di Trieste e della regione Giulia*, Trieste 1903.; K. Mihovilić, Gradina Punta Kašteja kod Medulina, *Histria Archeologica* 10, sv. 1, Pula 1979.; B. Lonza, o. c. iz bilj. 39.
41. Š. Batović, o. c. iz bilj. 38., Gračina i Gračanica na Sestrungu, Krune i Gračine na Božavi, Straže na Molatu, T. 71/1; 73/4,7; 86/5; 89/3,4; 90; 93/8; idem, Istraživanje liburnskog naselja u Ninu 1969. godine, *Diadora* 5, Zadar 1970., Nin, sl. 27, 30, 31; gradina Pelginja na otoku Cresu, iskopavanje V. Mirosavljevića — za ovaj podatak zahvaljujemo mr. Dunji Glogović iz Studijskog kabineta za arheologiju JAZU.
42. I. Marović — B. Čović, Cetinska kultura, *PJZ* 4, Sarajevo 1983., Škarin Samograd, s. 195. sl. 14/11.
43. B. Čović, o. c. iz bilj. 36., s. 150, Trostruka gradina u Sovićima, T. 17/5,9.
44. *Ibidem*, s. 126.
45. v. bilj. 42.
46. B. Čović, Srednje bronzano doba u Istri, *PJZ* 4, Sarajevo 1983., s. 238
47. B. Lonza, o. c. iz bilj. 39.
48. F. Leben, o. c. iz bilj. 19., T. 4/1,2,17,18.
49. *Ibidem*, T. 13/10.
50. B. Bačić, Trogrla pećina, *Jadranski zbornik* 10, Rijeka-Pula 1978., s. 167, 168; T. 3/4; 4/1.
51. Š. Batović, Istraživanje liburnskog naselja u Ninu 1969. godine, *Diadora* 5, Zadar 1970., s. 40, 43.
52. Š. Batović, o. c. iz bilj. 38.
53. B. Lonza, o. c. iz bilj. 39.
54. I. Marović — B. Čović, o. c. iz bilj. 42.
55. F. Leben, o. c. iz bilj. 19.
56. B. Lonza, o. c. iz bilj. 39.

57. Kako bismo izbjegli zabunu do koje bi mogle dovesti razlike između srednjoevropskog i mediteranskog kronološkog sistema, domosimo ovdje usporedbenu tablicu kronologije za područje Liburnije prema Š. Batoviću i srednjoevropske kronologije:

— prijelazna faza iz brončanog u željezno doba (kasna faza brončanog doba)	= 11.—10. st. = Ha A2/B1
— željezno doba I	= 9. st. = Ha B2
— željezno doba II	= 8.—7. st. = Ha B3—C
— željezno doba III	= 6. st. = Ha D

Željezno doba nastupa u srednjoj Evropi oko 2 stoljeća kasnije nego li na Mediteranu! v. Š. Batović, *L'Età del bronzo recente sulla costa orientale dell' Adriatico*, *Godišnjak* 18, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 16, Sarajevo 1980., s. 48; idem, *Kasno brončano doba na istočnom Jadranskom primorju*, *PJZ* 4, Sarajevo 1983., s. 329, 330; idem, *Problems de l'age du fer dans la region balkano-adriatique*, *L'Adriatico tra la Mediterraneo e penisola balcanica nell'antichità*, Istituto per la storia e l'archeologia della Magna Gregia, Taranto 1983., s. 72.

58. F. Leben, o. c. iz bilj. 19.; G. Stacul, *Scavo nella Grotta del Mitreo presso San Giovanni al Timavo*, *Atti dei Civici Musei di Storia ed Arte di Trieste* 7, Trieste 1972.
59. R. Drechsler-Bižić, o. c. iz bilj. 2., T. 5/8.
60. B. Raunig, *Neki manji i neobjavljeni nalazi brončanog doba zapadne Bosne*, *Zbornik Arheološkog društva Bosne i Hercegovine* 1, Sarajevo 1983., gradina Čungar kod Cazina, s. 76, T. 3/7.
61. K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj*, Zadar 1973., Bizovac, Otok-Privlaka, Gornja Vrba, Marina kod Trogira, T. 35/9; 28/9; 50/20; 82A/4.
62. Lonac sličnog oblika ukrašen bradavicama služio je na ninskoj nekropoli za ukop novorođenčeta. v. Š. Batović, *Le relazioni tra la Daunia e la sponda orientale dell'Adriatico nell'età del ferro*, *Civiltà preistoriche e protostoriche della Daunia*, Foggia 1973., Firenze 1975., s. 343, T. 99/4.
63. D. Oman, *Brinjeva Gora 1953. (Obdelava prazgodovinske keramike)*, AV 32, Ljubljana 1981., s. 144, 149.
64. J. Mladin, *halštatska nekropola na gradini iznad Limskeg kanala*, *Jadranski zbornik* 7, Rijeka-Pula 1969., sl. 22.
65. Š. Batović, o. c. iz bilj. 38., Omiš, Kuran, Gomila na Viru; s. 108, T. 70/1; 81/2,3; 89/1,5; 95/9.
66. R. Drechsler-Bižić, *Cerovačka spilja*, *VAMZ* 4, Zagreb 1970., s. 103, T. 3/2,4; idem, o. c. iz bilj. 2., T. 3/6.
67. Idem, *Nekropola brončanog doba u pećini Bezdanjači kod Vrhovina*, *VAMZ* 12/13, Zagreb 1980., T. 11/1; 25/2.
68. Š. Batović, *Istraživanje ilirskog naselja u Radovinu*, *Diadora* 4, Zadar 1968., T. 25/1.
69. K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama sa svojim grupama*, *PJZ* 4, Sarajevo 1983., s. 549 idem, o. c. iz bilj. 61., s. 67; R. Drechsler-Bižić, *Japodska kulturna grupa*, *PJZ* 4, Sarajevo 1983., s. 368; D. Oman, o. c. iz bilj. 63., s. 149.
70. Š. Batović, o. c. iz bilj. 57. (*L'Età del bronzo recente...*)
71. R. Drechsler-Bižić, o. c. iz bilj. 66., s. 103, T. 7,8.
72. Š. Batović, o. c. iz bilj. 51., sl. 42.
73. J. Dular, *Halštatska keramika v Sloveniji*, Ljubljana 1982., sl. 27, T. 22, 23.

SKRAĆENO CITIRANA LITERATURA

AI	Archaeologia Iugoslavica, Beograd
AV	Arheološki vestnik, Ljubljana
GZM	Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo
PJZ	Praistorija jugoslavenskih zemalja, Sarajevo 1979., 1983.
VAMZ	Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu, Zagreb

KATALOG

TABLA 1A = faza 1

1. s. 3 3,20 m
2. s. 3 3,41 m
3. s. 3 3,41 m
4. s. 3 3,80 m
5. s. 3 3,20 m

TABLA 1B = faza 3

6. s. 3 2,90 m
7. s. 1 2,20 m
8. s. 3 2,17 m
9. s. 3 2,50 m
10. s. 3 2,28 m
11. s. 1 0,90 m

TABLA 2A = faza 2

1. s. 3 2,93 m
2. s. 3 2,72 m
3. s. 3 2,93 m
4. s. 1 2,45 m

TABLA 2B = faza 3

5. s. 3 2,50 m
6. s. 3 2,50 m
7. s. 1 1,70/2,00 m
8. s. 3 2,50 m
9. s. 3 2,50 m
10. s. 3 2,17 m
11. s. 2,72 m

TABLA 3A = faza 4

1. s. 3 1,75 m
2. s. 3 1,83 m
3. s. 3 2,17/1,92 m
4. s. 3 1,83 m

TABLA 3B = faza 5

6. s. 3 1,62 m
7. s. 3 1,75 m
8. s. 3 1,47 m
9. s. 3 1,75 m

TABLA 3C = faza 6

10. s. 3 0,88/0,73
11. s. 3 0,82 m
12. s. 3 0,88 m
13. s. 3 1,47 m
14. s. 3 1,47 m
15. s. 3 1,47 m
16. s. 3 1,47 m
17. s. 3 1,47 m
18. s. 3 1,47 m

TABLA 4A = faza 2

1. s. 1 2,45 m
2. s. 1 2,45 m
3. s. 1 2,45 m
4. s. 3 2,93 m
5. s. 3 2,72 m

TABLA 4B = faza 3

6. s. 3 2,50 m
7. s. 3 2,17 m
8. s. 3 2,50 m
9. s. 3 2,50 m
10. s. 3 2,47 m
11. s. 3 2,47 m
12. s. 3 2,70 m

TABLA 4C = faza 4

13. s. 3 1,92 m
14. s. 3 1,92 m
15. s. 3 2,00 m

TABLA 4D = faza 5

16. s. 3 1,62 m
17. s. 3 1,75 m
18. s. 3 1,75 m
19. s. 3 1,75 m

TABLA 5 = faza 6

1. s. 3 0,48 m
2. s. 3 0,88 m
4. s. 3 1,47 m
4. s. 3 1,47 m
5. s. 3 1,47 m
6. s. 3 ?

TABLA 6 = faza 6

1. s. 3 1,47 m
2. s. 3 1,47 m
3. s. 3 1,47 m
4. s. 3 1,30 m
5. s. 3 1,30 m
6. s. 3 1,20 m
7. s. 3 0,88 m
8. s. 3 1,16 m
9. s. 3 1,16 m
10. s. 3 0,73 m
11. s. 3 0,73 m
12. s. 3 0,88 m
13. s. 3 0,73 m
14. s. 3 0,73 m
15. s. 3 0,73 m

TABLA 7 = faza 7

1. s. 3 0,61 m
2. s. 3 0,61 m
3. s. 3 0,48 m
4. s. 3 0,61 m
5. s. 3 0,61/0,48 m
6. s. 3 0,48 m
7. s. 3 0,48 m
8. s. 3 0,61 m
9. s. 3 0,47 m
10. s. 3 0,61 m
11. s. 3 0,61/0,48 m
12. s. 3 0,48 m
13. s. 3 0,48 m

TABLA 8A = faza 7

1. s. 3 0,48 m
2. s. 3 0,48 m
3. s. 3 0,45 m
4. s. 3 0,48 m
5. s. 3 0,48 m
6. s. 3 0,50/0,48 m
7. s. 3 0,48 m
8. s. 3 0,61 m
9. s. 3 0,48 m
10. s. 3 0,61/0,48 m
11. s. 3 0,48 m

TABLA 8B = faza 8

12. s. 3 0,28 m
13. s. 3 0,28 m
14. s. 3 0,28 m

TABLA 9 = faza 8

- 1, s. 3 0,28 m
2. s. 3 0,28 m
3. s. 2
4. s. 2
5. površina
6. površina
7. s. 2
8. površina
9. površina

TABLA 10 = faza 8

1. s. 2
2. s. 2
3. s. 2
4. s. 2
5. s. 2
6. površina
7. s. 2
7. s. 2
8. s. 2

TABLA 11 = faza 8

1. površina
2. površina
3. površina
4. površina
5. površina
6. površina
7. površina
8. površina

»VAGANAČKA« CAVE

Vaganačka pećina is a stratified prehistoric cave site situated on the maritime slopes of Velebit mountain in north Adriatic region, some 30 km north-east of Zadar. In April 1984., sondage trench excavation of a very limited area of the site was carried out (7 m² or about 2% of the total area). Nevertheless, in the cultural stratum that is more than 4 m thick it was possible to distinguish 8 successive phases of occupation, beginning in the mesolithic and continuing without major breaks almost to the end of prehistoric period.

Phase 1 belongs to the mesolithic and is represented by a number of microlithic tools and a bone awl (plate 1A).

Earliest pottery appears in phase 2, and although scarce, there are some sherds of cardium-impresso decorated ware which are typical for the early neolithic of the Mediterranean (plates 2A, 4A).

Phase 3 belongs to the middle neolithic Danilo culture and is represented by typical pottery forms and decoration, as well as a relative abundance and variety of flint implements (plates 1B, 2B, 4B).

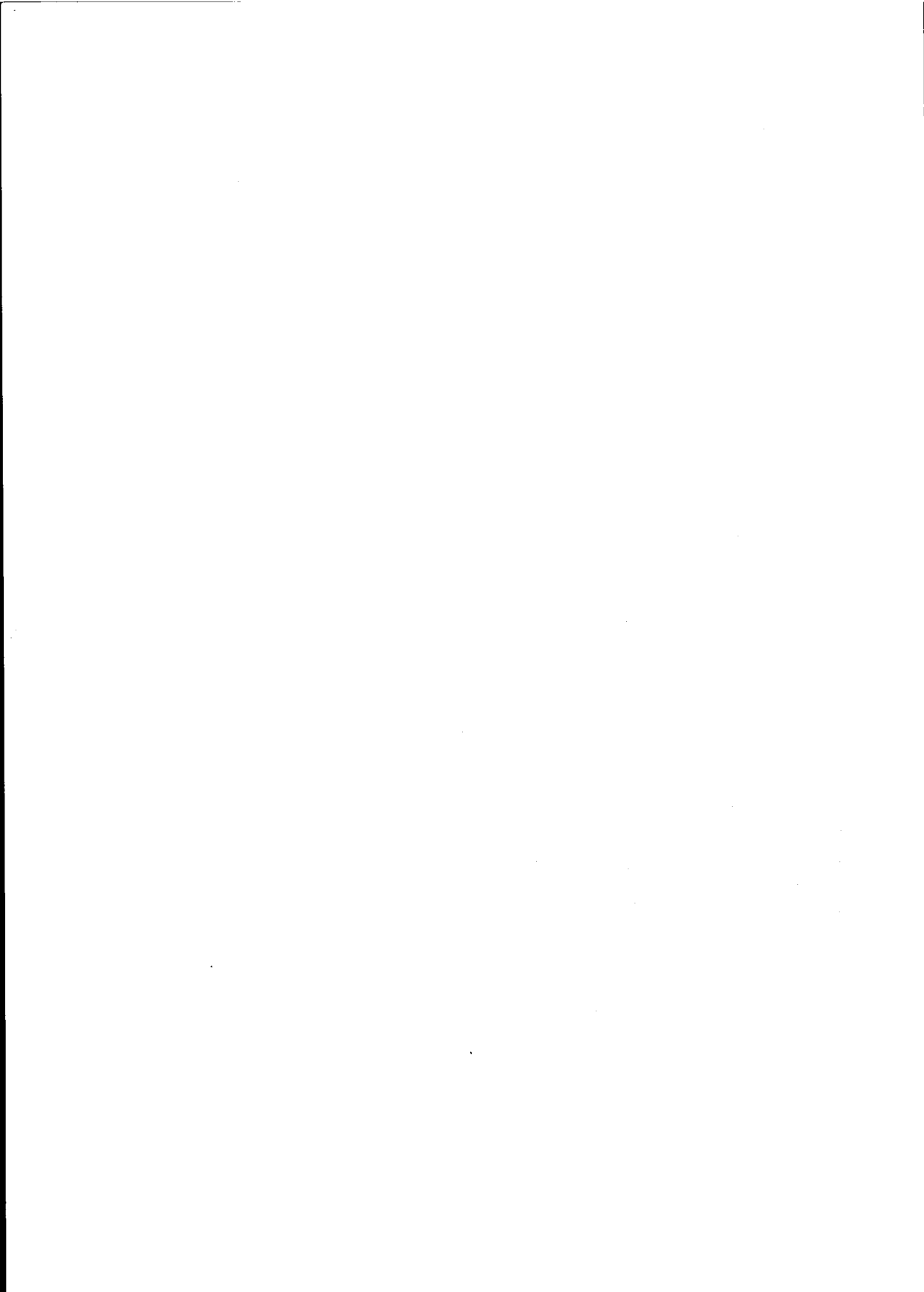
Phase 4 is represented by pottery characteristic for the late neolithic Hvar culture, and shows closest links with its north dalmatian variant (plates 3A, 4C).

Phase 5 represents the eneolithic, which is still inadequately known along the east Adriatic littoral. Our finds show close analogies to the eneolithic finds from Brijuni islands (plates 3B, 4D).

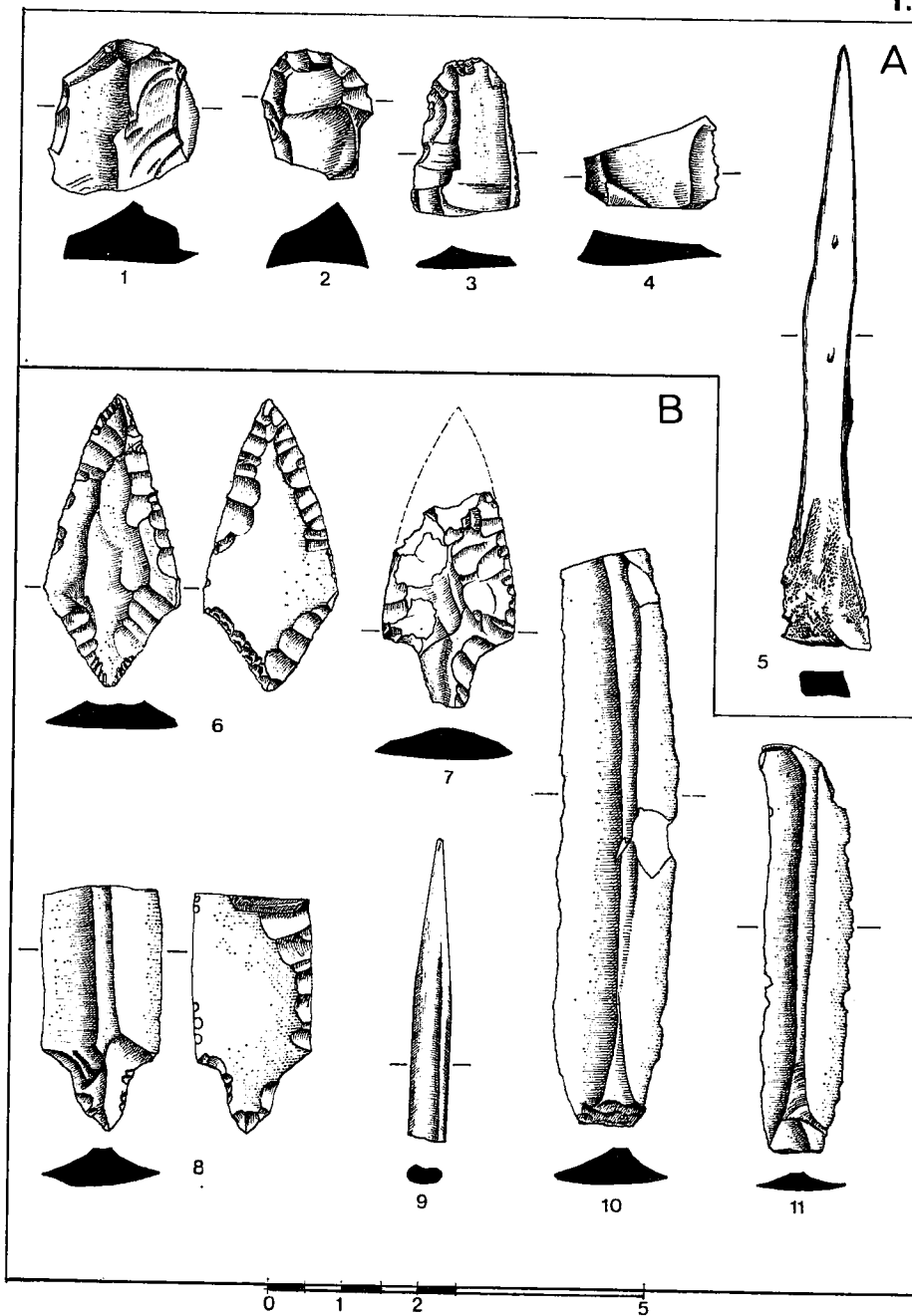
Phase 6 covers the early bronze and part of the middle bronze age. The dentated-wheel decorated fragments (plate 5) belong to the alpine type of Ljubljana culture, which marks the beginning of the early bronze age. The rest of the pottery is badly fragmented and relatively scarce, but some pieces show possible links to the Carpathian basin area (plates 3C, 6).

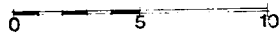
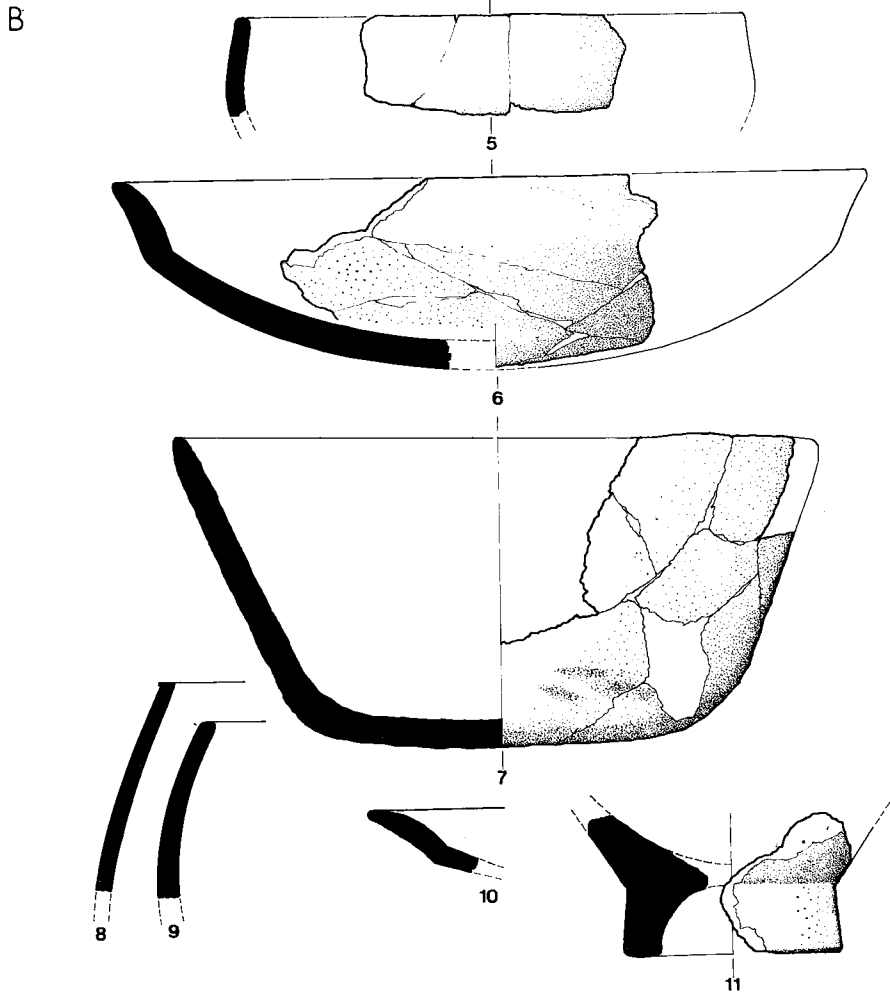
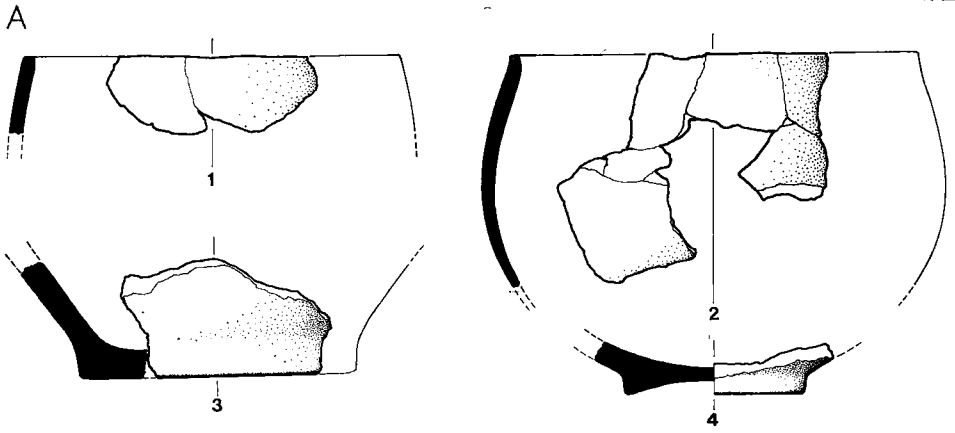
Phase 7 is characterised by plain pottery and a peculiar form of handle which is typical for the Castellieri of Istria (plates 7, 8A). Similar finds have been variously dated from early bronze to the iron age. Since there are no traces of urnfield influence in this phase (with exception of sherds: plate 7/12, 13 which come from the disturbed part of the stratum and are most probably strays from phase 8), it could not be younger than 11. century (Ha A2), the time when the first wave of urnfield influences reached the Adriatic. Phase 7 should therefore be dated to the end of middle bronze age and the earlier part of the late bronze age, preceding the final phase of the bronze age as given by Batović.

Phase 8 is represented mostly by surface finds from the inner part of the cave. The influence of urnfield culture is obvious: high strap handles, horizontal faceting of the inner side of rims, fluted decoration are dominant (plates 8B, 9, 10, 11). Best analogies are to be found behind Velebit mountain — in Lika, as well as in the wider area occupied by urnfield culture. This phase is dated to the final phase of the bronze age as given by Batović, or Ha A2/B1 according to the central european chronology. Some of the surface finds are most probably younger, dating from the Liburnian iron age.

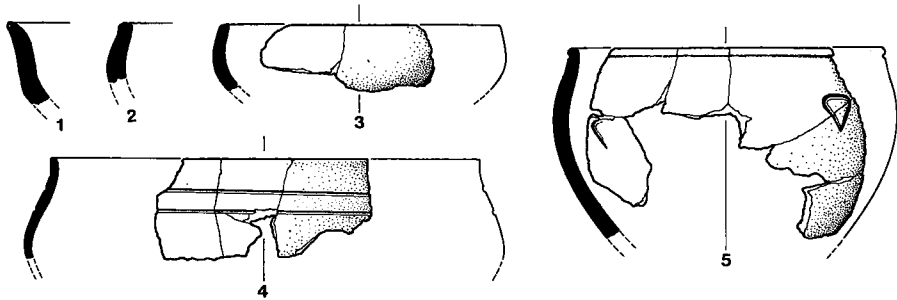

T.1

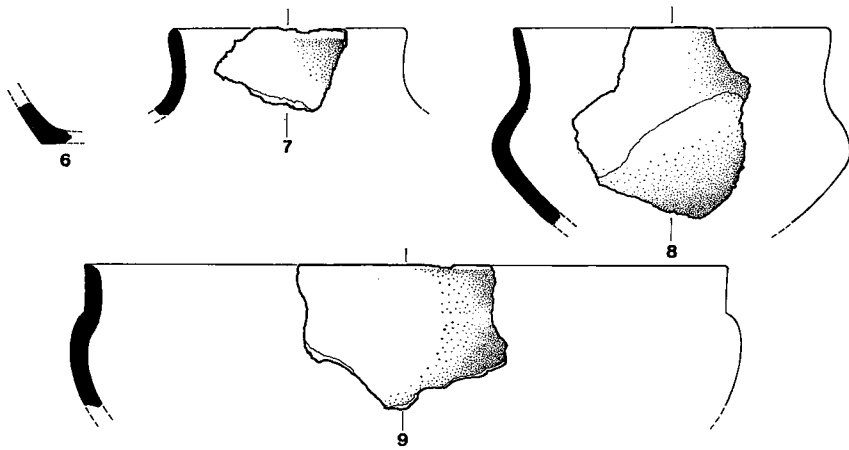

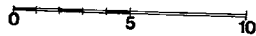
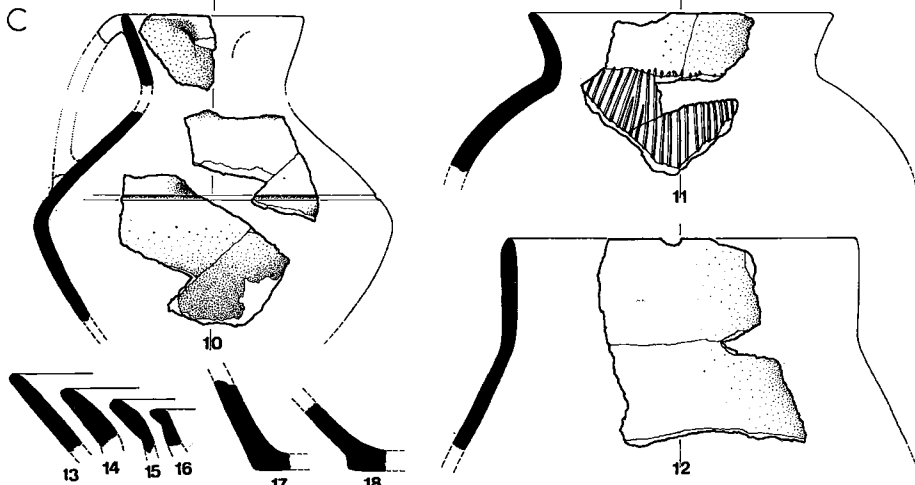
A

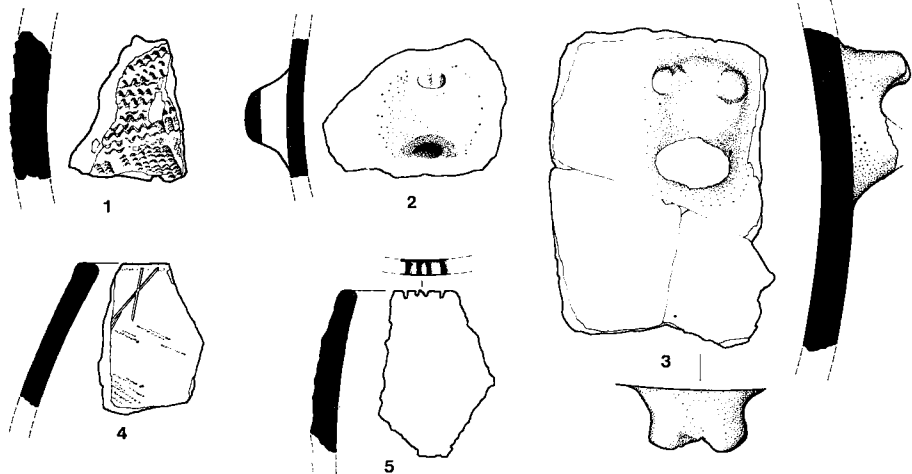
B

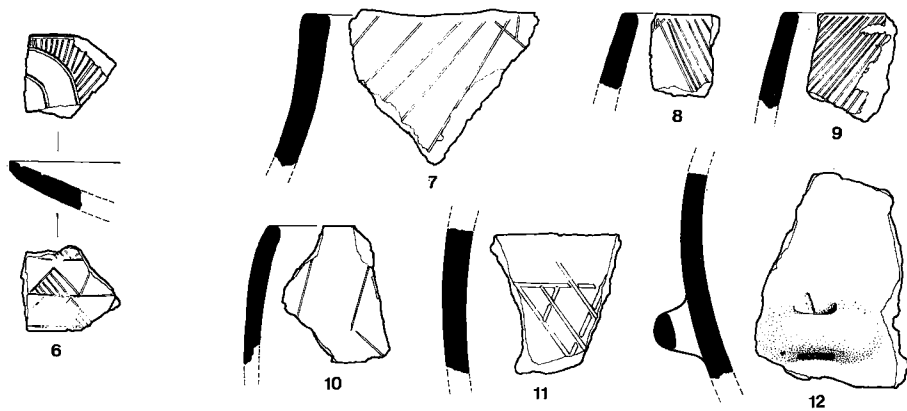
C

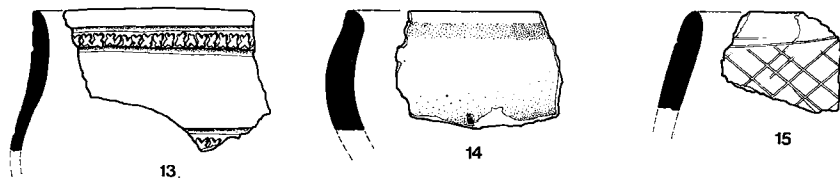
A

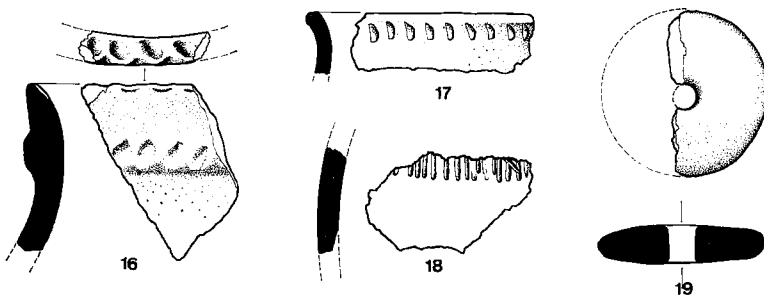
B

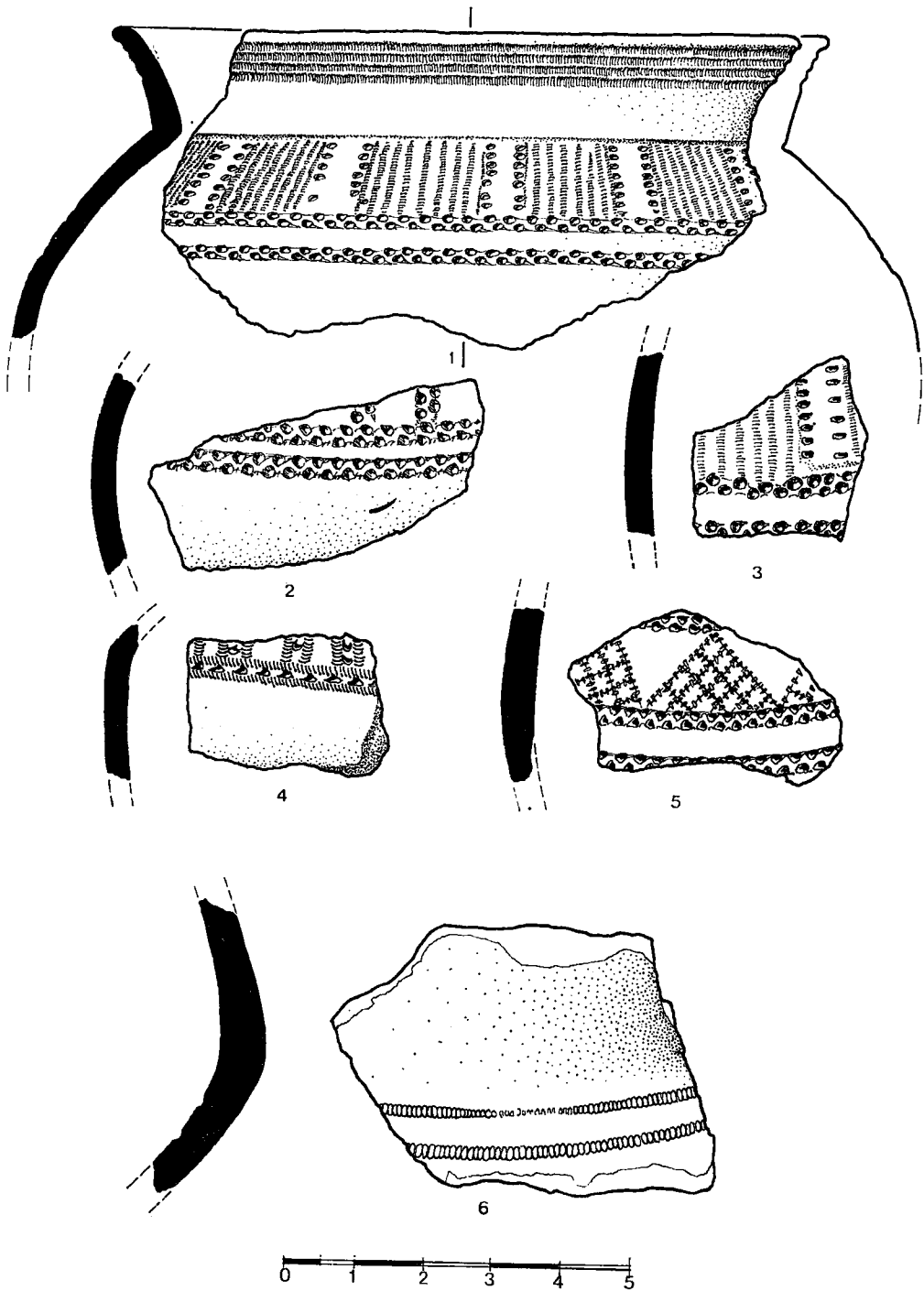

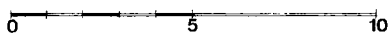
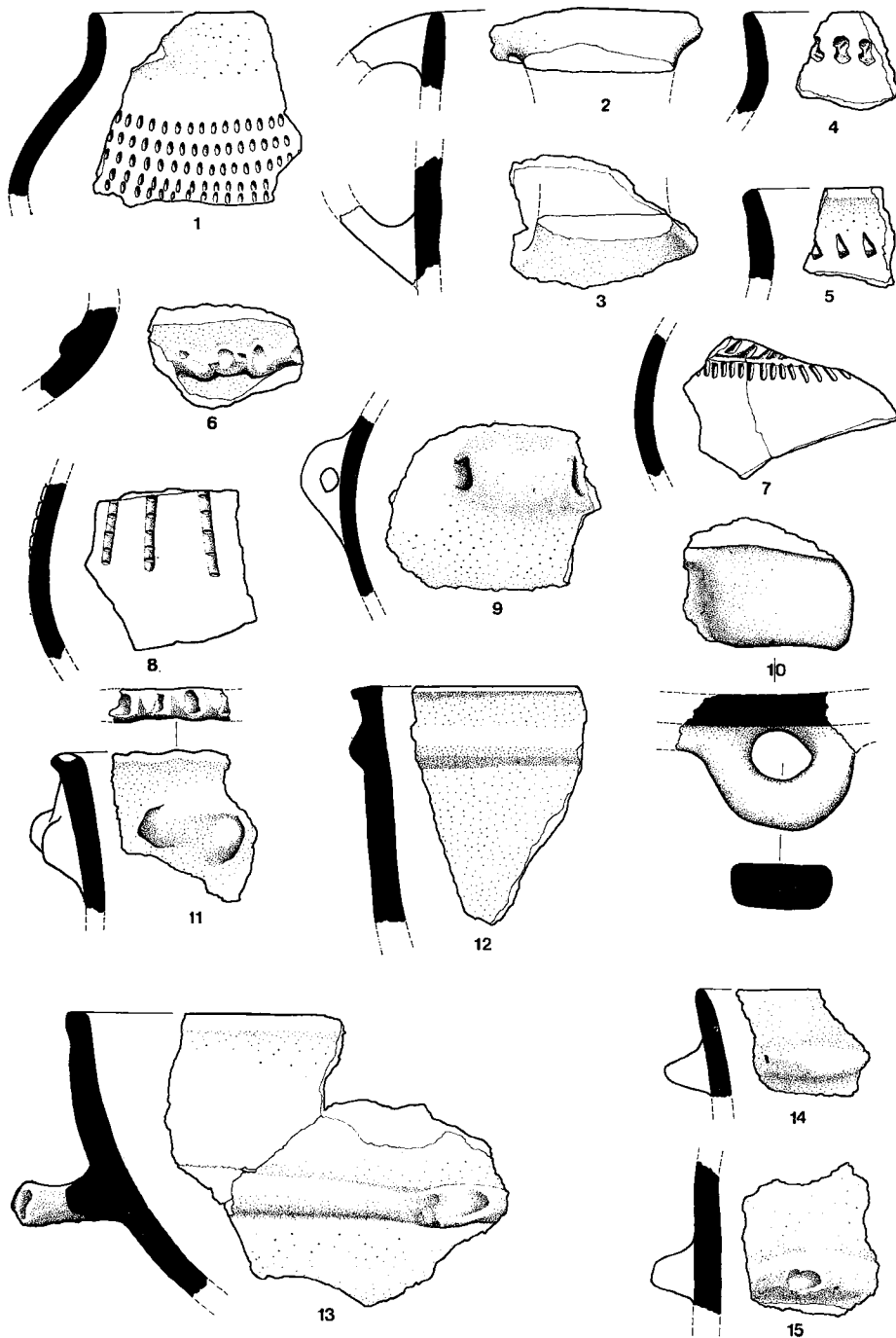
C

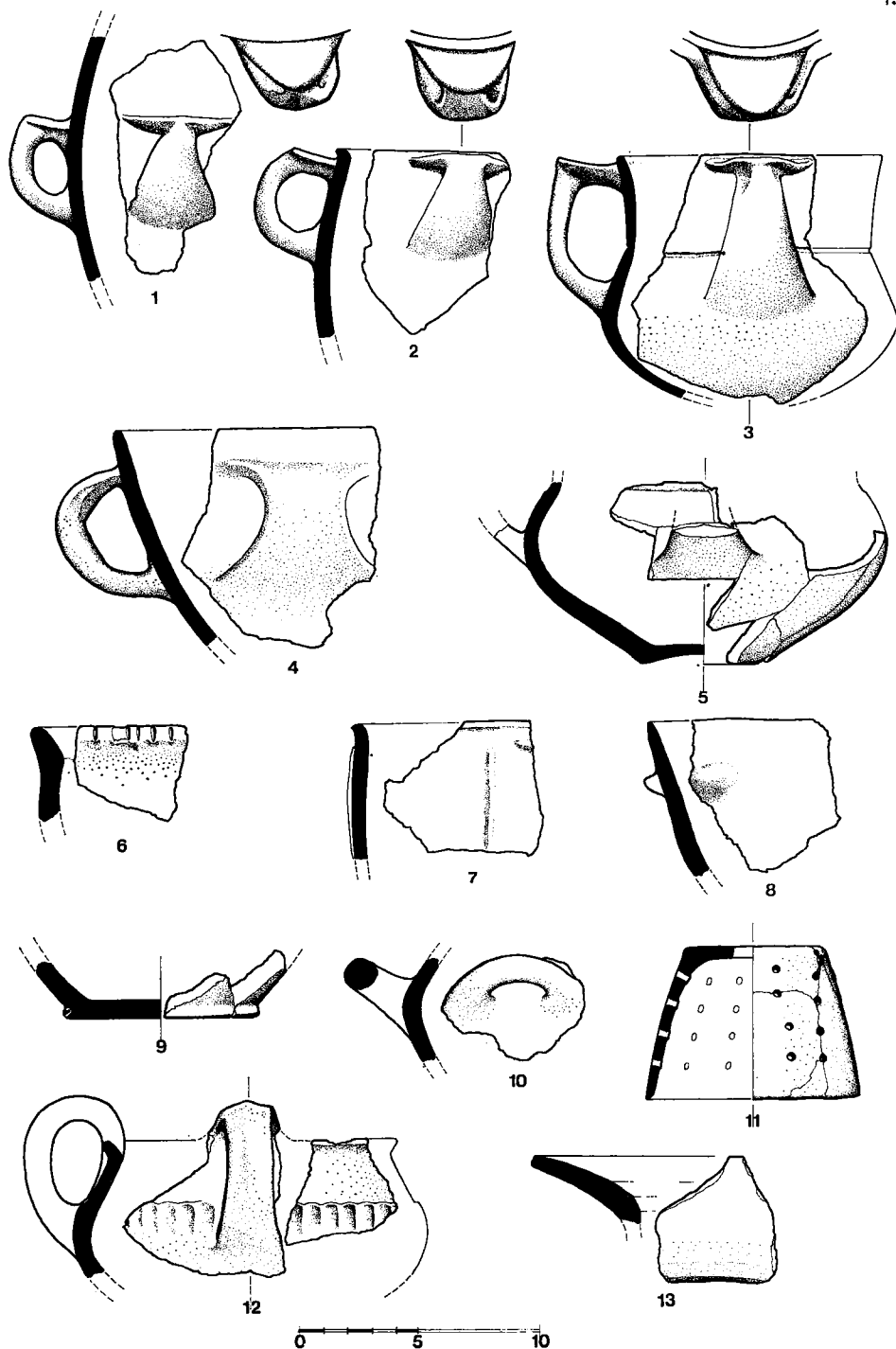

D

T.8

A

